

Çıkar ve bilim

İskender
Öksüz

Çıkar ve bilim

İskender Öksüz

Bilim ve menfaat... Birbirinden çok ayrı iki kavram gibi görünür ama hiç de öyle değildir. Bu ikisi arasında lider, galiba menfaat.

Hadi teknoloji neyse ama bilimle fayda nasıl birlikte olur! Zannedilir ki bilim adamları merak ettiklerini, evrenin sırlarını araştırıp çözer. Sonra teknoloji, onların bulgularını kullanarak yararlı şeyler icat eder, üretir. Bilim tarihine baktığınızda bunun tam tersinin geçerli olduğunu görüyoruz. En çarpıcı misali, endüstri devrimini başlatan buhar makinesi. James Watt'ın buhar makinesini icadı ile onun bilimi, yani termodinamik arasında yetmiş yıl var. Önce makine, sonra teori gelmiş.

Astronomi de geometri de günlük ihtiyaçlarla tetiklenmiş. Astronomi özellikle bir tuhaf. İnsanlar asırlar boyu yıldız falına inanmış. Yıldız falına bakanlar arasında Batlamyus ve Kepler gibi meşhur isimler de var. Kepler, bir köylü ayaklanmasını ve 1595'te Türklerin işgalini yıldızlarda gördüğünü yazıyor. İnsanlar yıldız falına hâlâ inanıyor. Gazetelerde köşeler, televizyonlarda programlar yıldız falı anlatmayı sürdürüyor.

"İhtiyaç icadın anasıdır." diye bir söz vardır. Öyle anlaşılıyor ki ihtiyaç ve fayda keşfin de anasıdır.

Tütün firmaları ve bilim

Bu misaller, çıkarın bilimi teşvik ettiği hâllere ait. Bazen de tam tersine, çıkar bilimin ağzını kapatmaya çalışıyor. Bunun üç örneği üzerinde duracağım. Tütünün sağlığa zararı, küresel ısınma ve alkolün sağlığa zararı...

Tütünün sağlığa zararı yirminci asırda kesinleşti. Akciğer kanserine, mesane kanserine ve daha birçok hastalığa yol açıyordu. Tütün, akciğer kanseri vakalarının %80-90'ının sebebiydi. Tütün kullananların kansere yakalanma ihtimali kullanmayanlardan 15 ila 30 kat fazlaydı.

Gel gör ki tütün, dünyada büyük bir endüstriydi. ABD ve Japon firmaları uluslararası sigara piyasasını ellerinde tutuyordu. Bilimin bulgularını karartmak, gözlenen istatistiklerde sebebin aslında farklı olduğunu iddia etmek için milyonlarca dolar harcadılar. Kansere sigaranın değil, çakmakların sebep olduğunu bile okudum. Televizyon programlarında konunun tartışılmasını ve hiç olmazsa bir-iki tartışmacının sigara konusunda tereddüt beyan etmesini sağlıyorlardı. Bu mücadele sayesinde sigaraya getirilen kısıtlamalar on yıllarca gecikti. Madmen dizisini seyredenler hatırlayacaktır. Sigara her yerde içilirdi. Ben bile genç bir hocayken sigara içerek ders anlattığımı hatırlıyorum. Otobüslerin, uçakların koltuklarında kül tablaları vardı. Tütün kadar açık bir zararlıının kullanımı ancak 21. asırda etkili bir şekilde sınırlandırılabilirdi. Ben de şükür 25 yıl önce bıraktım.

Küre ısınıyor mu?

Bizde "global warming" sözünün kelime kelime tercümesi "küresel ısınma" diye bilinen dünyanın ısınması, çıkarla bilimin ikinci savaş alanıdır. Bu sefer büyük sermaye cephesinde petrol şirketleri vardı. Bunlar, tütüncülerden de güçlü bir gruptu. Bilime saldırı, tütündeki gibi organize oldu. İki cephe vardı: 1) Yok canım, ısınma mısınma yok! 2) Isınma var ama sebep fosil yakıtlar değil.

Fosil yakıtların sınırlandırılması iktidarların işine de gelmiyordu. Sınırlandırma ülke endüstrisine büyük maliyet yükliyordu. Tarihî olarak en büyük kirleticiler, başta ABD, atmosfere karbon dioksit salınımını önleyecek tedbirleri içeren anlaşmaları imzalamada ağırdan aldılar. En son Trump, Paris

İklim Anlaşması'ndan ayrıldığını açıkladı.

Son birkaç yılda bilim bir başka gerçeği keşfetti. Alkolün belli bir sınırın üstünde tüketimi hastalığa, özellikle kansere yol açıyordu. Bu bulgu da büyük alkol üreticilerini, şaraplık üzüm yetiştiricilerini rahatsız ediyor. Mesela Avrupa'da Fransa, Almanya ve İtalya arasında alkollü içki üretim zincirinde ciddi rekabetin olduğunu birinci elden biliyorum. Şimdi bunların el birliğiyle alkolün zararlı olduğu bulgusuna direnişleri organize ediyor.

Alkolde yarar/zarar

Alkol önceleri "Akdeniz diyeti" söylemiyle, yararlı ilan edildi. Akdenizliler, Fransız ve İtalyanlar sağlıklı besleniyor, bu arada bol şarap tüketiyor ve sağlıklı kalıyordu. Bu yararın nasıl gerçekleştiği anlatılıyordu. Özellikle kırmızı şarapta, siyah üzüm çekirdeğinden kaynaklanan yararlı bileşenler vardı. Son yıllarda büyük topluluklar üzerinde yapılan geriye dönük araştırmalar, yarar/zarar muhasebesinde ibrenin alkol aleyhine görüldüğünü ortaya koydu. Hele haftalık limitler aşıldığında zarar kartopu etkisiyle büyüyordu.

Şimdilerde içki şişelerinin üstüne, tıpkı sigara paketlerindeki gibi "kansere yapar" ibaresinin konulması teklif ediliyor.

Menfaat, duruma göre, bilimi bazen teşvik ediyor bazen susturmaya çalışıyor.

Okuyucularımın Kurban Bayramı'nı kutlarım.